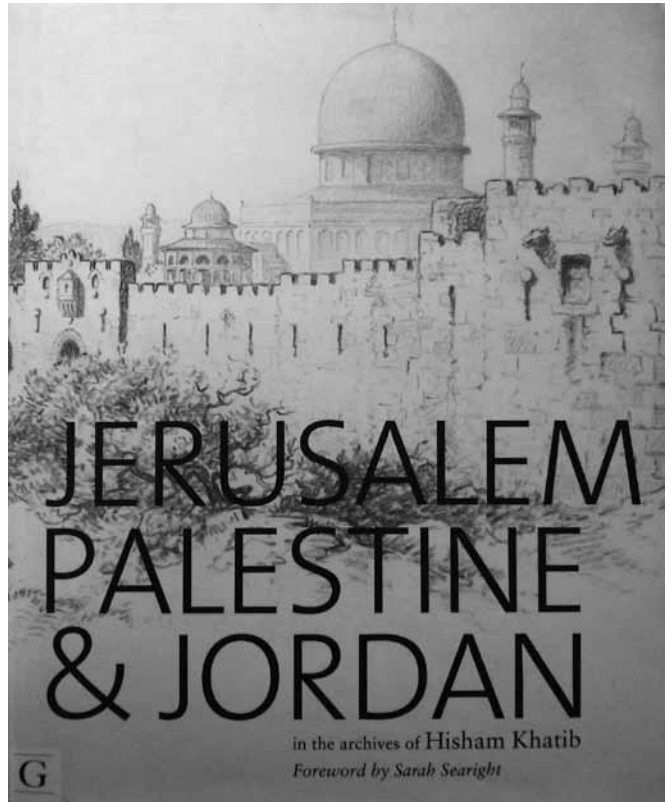

ריכב רובין

נופי ארץ-ישראל וירושלים

Hisham Khatib, *Jerusalem, Palestine & Jordan: In the Archives of Hisham Khatib*, foreword by Sarah Searight. London: Gilgamesh Publishing, 2013, 289 pp.

המחבר, ד"ר השאם חטיב, נולד בעכו, שימש כככיר בעיריית ירושלים ושר בממשלות ירדן, וחי כבר שנים רבות בעמאן. הוא אוסף זה שנים יצירות אמנות, ספרות מסעות, מפות, ציורים

ותצלומים שבהם נראים נופי ירושלים, ארץ-ישראל, ירדן ואף מצרים וערב. לפני כעשור הוא פרסם ספר שבו הציג פריטים מאוספו שנראים בהם נופי ארץ-ישראל ומצרים, ולא מכבר פרסם ספר נוסף, רחב היקף ועשיר מאוד באיורים, שבו הוא מציג את נופי ירושלים, ארץ-ישראל וירדן, כפי שהם נראים באוסף.

כבר בפתח הדברים חטיב עומד על שני מאפיינים של הספר: האחד, 'הספר אינו היסטורי ואינו פוליטי', וכפי שארמוז בהמשך אכן הדבר כך; השני, הספר משקף אוסף שנוצר במשך כארבעים שנה. בהמשך הוא מפרט ומוסיף כי האוסף מציג את המרחב במהלך 400 שנות השלטון העות'מאני, וכי הוא מייצג את נקודת הראות המערבית. התייחסות זו מעניינת דווקא כשהיא עולה מאוסף שיצר ערכי יליד פלסטין ואזרח ירדן. הצגת נקודת המבט המערבית יכולה להיתפס כאמירה מאזנת במקצת מול הביקורת הרווחת על תפיסות אוריינטליסטיות מעצם העובדה שגם בן המזרח יכול ליהנות מאיסוף נרחב של המבט המערבי על המזרח. פרשנות נוספת, אולי פשטנית יותר, תטען שאכן עובדה היא שרבים מהתיאורים האמנותיים והמדעיים של המזרח נוצרו דווקא על ידי בני תרבות המערב.

הספר כולל שמונה פרקים, הערוכים על פי הסוגות שבאוסף: ציורים; פנורמות של ירושלים; ספרים המאויירים בלוחות (רובם ליתוגרפיות); תיאורי מסע; ראשית הצילום בפלסטין ובירדן; אטלסים, מפות וסקרים; גילויים מחדש של ירדן וים המלח; ספרי מדרכיכים וגלויות מארץ הקודש. בפתחת כל אחד מהפרקים מתוארת הסוגה הנדונה בו, והטקסט מלווה באיורים רבים. לאחר מכן באה בכל פרק סקירה בעלת אופי קטלוגי של פריטים רבים מאותה סוגה המצויים באוסף, ואף סקירה זו מלווה באיורים רבים של פריטים אלה, רובם בפורמט קטן יותר.

ROBINSON'S ARCH, HARAM WALL.

WILSON'S ARCH, HARAM WALL.

THE ROYAL CAVERNS AT JERUSALEM.

GALLERY AT THE SOUTHEAST CORNER OF HARAM WALL.

ROCK-CUT TUNNEL NEAR THE FOUNTAIN OF THE VIRGIN.

תיאור חפירותיו של צ'ארלס וורן ב'ירושלים' התת-קרקעית', מתוך השבועון 'Harper's Weekly' 2 במאי 1869, על פי רישומי הצייר ויליאם סימפסון (באדיבות הישאם חטיב)

תבנית זו של הספר מאפשרת למחבר לכלול בו איורים רבים מאוד, ואכן העיון בספר מעשיר ומהנה מאוד. עם זאת הצגת הפריטים בסדר אלף-ביתי היא לעניות דעתי חיסרון, משום שהיא מתנגשת עם האפשרות לקרוא את היצירות החזותיות בסדר כרונולוגי, התואם את תהליך ההתפתחות שלהן ושל עולם הדעת שבו נוצרו. המחבר-האספן כותב בהקדמתו כי ברצונו להציג את המוכר והידוע פחות, ואכן הוא השיג מטרה זו במידה מסוימת. אמנם יש בספר פריטים רבים המוכרים היטב לכל מי שעוסק בציורי ארץ-ישראל, תצלומיה, ספריה המסע והמפות, שכן מרבית הפריטים מקורם בחומר מודפס ולכן הם ידועים בעותקים אחדים. בין אלה אמנה את התחריטים של דייוויד רוברטס, תצלומים של פרדריק פסטר (Vester) והמושבה האמריקנית, רוב המפות והפנורמות של ירושלים הכלולות בספר וחלק מספרי המסע והמדריכים. אולם יש בספר גם פריטים מיוחדים וייחודיים לא מעטים שמוכרים פחות. למשל בפרק הציורים יש ציורים אנונימיים לא מעטים, יפים מאוד, ובפרק ספרי המסע מוצג יומן אישי בכתב יד המלווה בתצלומים, והוא מעורר תחושה חזקה של מגע אישי עם נוסע בלתי ידוע מהשנה הראשונה של המאה העשרים.

נטייתו הלא-פוליטית של הספר נשקפת היטב בכרזה מסדרת Visit Palestine שנראה בה נוף ציוני מובהק של הר החרמון, ים הכינרת, שדות חקלאיים בעיבוד מודרני ויישוב ובו גגות רעפים ומגדל מים. סדרת כרזות זו היא משנות השלושים של המאה העשרים, כלומר מתקופת המנדט, ובכך חודגת ממסגרת הספר, אך הכללתה בו מאפיינת בהחלט עמדה אפוליטית שאינה דנה בסכסוך הישראלי-הערבי.

לצד השבחים הרבים שהספר ראוי להם יש לציין כמה פריטים שאינם מאוספו של המחבר, ושאינם רלוונטיים באמת לספר, ולכן אולי לא היו צריכים להופיע בו. בין אלה אמנה את מפת פלסטין בתקופה העות'מאנית שנלקחה מספרם של ברוך קימרינג ויואל מגדל.¹ מפה זו מציגה את הגבול הדרומי בקו שנקבע בשנת 1906, וספק אם היא מייצגת בכך מציאות היסטורית רלוונטית לתקופה העות'מאנית. גם הצגת מפת מידבא (בתצלום), מפתו של אבן חֻקל (בעיבוד גרמני) ומפותיהם של אֶדְרִיִּסִי ווֹרְדִי אינה ממין העניין, שכן המפות הללו אינן שייכות לאוסף ואף לא לתקופה הנדונה בספר.

לסיום, עיקר הספר ראוי לשבחים, והביקורת שבשולי הדברים אין בה כדי לפגום בעושר המוצג בו וביופיו.